

Anadolu Ağızlarında Kullanılan *apala-* “emeklemek” Fiili Üzerine

On the Verb *apala-* “to crawl” Used in Anatolian Dialects

Feyzi Ersoy

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara / Türkiye

e-posta fevzierso07@gmail.com

orcid 0000-0001-7145-0939

doi 10.54316/dilarastirmalari.1176987

Atıf

Citation

Ersoy, Feyzi (2022). Anadolu Ağızlarında Kullanılan *apala-* “emeklemek” Fiili Üzerine. *Dil Araştırmaları*, 31: 25-32.

Başvuru

Submitted

18.09.2022

Revizyon

Revised

25.10.2022

Kabul

Accepted

09.11.2022

Çevrimiçi Yayın

Published Online

30.11.2022

Öz

Anadolu ağzları, yalnızca kendine özgü fonetik ve morfolojik özellikleriyle değil, aynı zamanda sahip olduğu kelime hazinesiyle de Türkçenin problemleri bazı konularının aydınlatılmasında araştırmacılara önemli veriler sunmaktadır. Herkesin bildiği gibi bugün *Güncel Türkçe Sözlük*'te yer almayan ancak Türkçenin tarihi ve çağdaş lehçelerinde yaşayan pek çok kelime Anadolu ağzlarında yaşamaktadır. Bu çalışmada Anadolu ağzlarında görülen *apala-* “emeklemek” fiili üzerinde durulacaktır.

Apala- fiili, ağırlıklı olarak Batı Anadolu ağzlarında görülen ilgi çekici bir fiildir. Bu fiil, ağzılarda *abalamak*, *apılamak*, *apalamak*, *apılmak*, *aballamak* gibi farklı şekillerde kullanılmaktadır. Çuvaşçada, aynı anlam için diğer çağdaş lehçelerde rastlanmayan *upalen-* fiili bulunmaktadır.

Çalışmada, tarihi ve çağdaş lehçelerdeki durumu takip edilerek Anadolu ağzlarındaki kullanımlardan da faydalanılarak *apala-* fiilinin üzerinde durulacak olup anlam özelliklerinden de yola çıkılarak kelimenin Çuvaşça *upalen-* ile bağlantısı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu ağzları, Çuvaşça, *apala-*, emekle-

ABSTRACT

Anatolian dialects provide important data to researchers in illuminating some problematic issues of Turkish not only with their specific phonetic and morphological features, but also with their vocabulary. As everyone knows, many words that are not included in the *Contemporary Turkish Dictionary* but live in the historical and contemporary dialects of Turkish live in Anatolian dialects. In this study, the verb *apala-* “to crawl” in Anatolian dialects will be emphasized.

The verb *apala-* is an interesting verb that is mostly seen in Western Anatolian dialects. This verb is used in dialects in different ways such

as *abalama*, *apılamak*, *apılamak*, *apılamak*, *abalama*. Chuvash has the verb *upalen-* for the same meaning, which is not found in other contemporary dialects.

The study will focus on the verb *apala-* by following its situation in historical and contemporary dialects and benefiting from its usage in Anatolian dialects, and its connection with Chuvash *upalen-* will be examined based on its meaning characteristics.

Keywords: Anatolian dialects, Chuvash, *apala-*, crawling

Türkçe Sözlük'te "1. Dizler ve eller üzerinde yürümek. 2. mec. Bir işe yeni başlarken deneyimsizlikten ötürü acemilik geçirmek." (2011: 793 -11. Baskı-) anlamlarıyla yer alan *emekle-* fiilinin ilk anlamı için Anadolu ağızlarında kullanılan kelimelerden biri de *apala-*'tır.

Anadolu ağızlarında *abalamak* (I) ve *apalamak* madde başlarında geçen kelimenin farklı varyantları *abalamak* maddesinde şu şekilde gösterilmiştir: [abalamaq, aballamak, abanlamak -2, abanmak (I) -3, abannamak (I) -1, abıldamak, abuldamak, apalamak -1, apallamak, apannamak -2, apılamak, apılanmak, apıldamak (I), apılımak, apuldamak, apullamak].

Kelimenin *Derleme Sözlüğü*'nde ilk iki anlamı "emeklemek" ile örtüşecek biçimde şöyle verilmiştir: "1. Çocuk emeklemek, emekliyerek yürümeğe başlamak." 2. Yerde sürünmek, sürünerek yürümek, yere eğilip emekler gibi yürümek"

Derleme Sözlüğü'nde verilen bilgilere göre kelimenin kullanım sahası ise şu şekildedir:

1. Anlam:

(Dişli, İshaklı * Bolvadin -Af.; Çaltı, * Gelendost, İğdecik, Gönen, Tahtacı aşireti -Isp.; Salda, Örencik * Yeşilova, * Tefenni çevresi -Brd.; Ekse * Çal, Çöplü, Çıtak * Çivril -Dz.; Özbek * Urla -İz.; * Turgutlu -Mn.; Yazıköy * Safranbolu -Zn.; -Ks.; * Kurşunlu, -Çkr.; * Boyabat -Sn.; -Ama.; * Zile -To.; Darisekisi * Mersin -İç.)

[abalamaq] > (-Dy.)

[aballamak] > (İshaklı * Bolvadin -Af.)

[abanlamak -2] > (* Karaman -Kn.)

[abanmak (I) -3] > (Gecek * Altıntaş -Kü.)

[abannamak (I) -1] > (Oğuz, Mevlütler * Acıpayam -Dz.)

[abıldamak] > (Taktak * Eşme -Uş.; Çepnidere * Turgutlu -Mn.; İğnecik * Mudurnu, Dadiç, Berk, -Bo.; Aliköy, Horcinaz, * Çaycuma, -Zn.; Sama * Beypazarı -Ank.)

[abuldamak] > (* Düzce -Bo.)

2. Anlam

(Sama * Beypazarı -Ank.)

Sözlükte kelimenin kullanıldığı yerler arasında adı geçmese de, şahsi gözlem ve tanıklığımız ışığında, *apala-* fiilinin "emeklemek" anlamıyla bugün Antalya ve çevresinde de kullanıldığını ayrıca belirtmemiz gerekir.

Girişte de belirtildiği üzere Türkiye Türkçesinde “*Dizler ve eller üzerinde yürümek*” tanımıyla açıklanan fiil *emekle-*’tir. Orhun ve Uygur metinlerinde görülmeyen *emekle-* fiili, Karahanlı dönemi metinlerinde ise bugünkü anlamı ile geçmemektedir.¹ Günümüzdeki manası ile *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*’nde *emekle-*, *imekle-* (s. 72, 110), Çağataycada *emgekle-* (Ünlü 2013: 334) şeklinde yer alan kelime, çağdaş Türk lehçelerinin bazılarında ise şu şekilde karşılık bulmuştur:

Azerbaycan T. *imekle-*, *emekle-* (AzTS, I: 1606)

Türkmen T. *emedekle-* (TDDS 2016: 344)

Özbek T. *emakla-*, *emgakla-* (TÖS: 183)

Kırgız T. *emgekte-* (KS: 329)

Kazak T. *eñbekte-* (KTTTS: 247)

Kazan Tatar T. *mükele-* (KzTTS: 353)

Başkurt T. *şıvış-* (BTS: 563)

Karakalpak T. *eñbekle-* (KTS 2019: 187)

Kırım Tatar T. *dörtayaqlan-* (KrTTS: 101)

Yeni Uygur T. *ömüli-* (YUTS: 305)

Tuva T. *üngeer-* (TRS, 450)

Altay T. *emgekte-* (ATS: 90)

Hakas T. *émekte-* (ÖHTS: 218)

Şor T. *emgekte-* (Akalin 1995)

Yakut T. *ün-/sul-* (SYY: 3126 (C.3); 2439 (C.2))

Çuvaş T. *upalen-* (ÇRS: 513), (ÇTS: 784)

Yukarıda da görüldüğü gibi *emekle-*, çağdaş Türk lehçelerinde farklı fonetik varyantlarla da olsa yaygın olarak kullanılmaktadır. Çağdaş lehçelerdeki farklı kelimelerden biri Çuvaşçadaki *upalen-*’tir. Bu kelimenin Anadolu ağzlarında kullanıldığını belirttiğimiz *apala-* ile benzerlik gösterdiği ortadadır. Genel Türkçedeki kelime başı *a*’larının Çuvaş Türkçesinde *u*’ya denk düştüğünü bu noktada hatırlatmak gerekir. Bu denklik için Çuvaşça ile Genel Türkçe arasında verilen *ut* “at”, *utmil* “altmış”, *ura* “ayak”, *uyran* “ayran”, *uyır* “ayırma” tarzındaki örneklerin sayısı çoğaltılabilir.

Peki, acaba Anadolu ağzlarındaki *apala-* veya Çuvaşça şekli ile *upalen-* fiili nereden geliyor olabilir? Burada, *apala-* kelimesinde üzerinde durulması gereken iki unsur görülmektedir. Bunlardan biri isimden fiil yapma eki olduğu açık olan *+la-*, diğeri ise ekin geldiği *apa* isimdir.

¹ DLT’de bulunan *emgeklen-* fiili “sıkıntılı saymak, zahmeti kabul etmek” anlamına gelmektedir (Ercilasun-Akkoyunlu: 638).

Apa için *Derleme Sözlüğü*'nde geçen ve Tietze'nin de *apala*-'nın kökü olarak gösterdiği (Cilt 1, s. 186) “Yürümesi gerektiği halde yürüyemeyen çocuk.” (İncesu * Dinar -Af.) anlamı, başka bir yerde tanıklanmış değildir. *Apa*, Orhun Türkçesinde “ata, ecdat; büyük (unvanlarda)” şeklinde anlamlandırılmıştır (Tekin 1995: 98). Kelime, Eski Uygur Türkçesinde *apa* “abla, büyük kız kardeş” anlamıyla verilmiştir. (Caferoğlu 1968: 18). *Apa*, *Kutadgu Bilig*'de ise “âdem, insan” (KB, 21) anlamında geçmektedir. *Dîvânu Lugâti'-Türk*'te *aba* için “Tibet dilinde baba” anlamı verilirken (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 538) *apa* için şu açıklama yapılmıştır: “-Elifi kalınlaştırarak-. Kıpçak lehçesinde ayı.” (Ercilasun-Akkoyunlu 2014, DLT: 41, 553).² Clauson da sözlüğünün *apa* maddesinin 2. anlamını “ayı” olarak vermiştir (1972: 5).

Fiilin kökünde yer alan *apa* kelimesinin Çuvaşçadaki karşılığı olan *upa* da “ayı” manasındadır (ÇRS, 513). Çuvaşçanın etimoloji sözlüğünü yazan Yegorov, *upa* maddesinde kelimenin bazı Türk lehçelerinde “ayı” ve “baba” anlamlarında kullanıldığına değinmiştir (1964: 274). Gerçekten de Hakasçada *aba* şekliyle yaşayan kelime³, bu lehçede de “ayı” anlamında kullanılmaktadır (ÖHTS, s. 24). Killi Yılmaz, Saha Türkçesinde ayı ile ilgili örtmece adları incelediği çalışmasında Sahacada *ayı* için “amca” manasındaki *abağa* ve “nine” anlamında kullanılan *äbä*, *äbä:kiy*, *äbäkkä* kelimelerinin örtmece söz olduklarını belirtmiştir (2017: 34) .

Çağdaş lehçelerde genellikle “anne” veya yaşça büyük kadın” manasında kullanılan *apa*'nın bazı lehçelerdeki durumu şu şekildedir:

Azerbaycan T. *aba* (II) 1. Baba, 2. Büyük kız kardeş, abla, 3. Saygı ifadesi olarak büyük kadınlara veya kızlara seslenme şekli (AzTS: 13)

Türkmen T. *aba* “Ata, baba” (GTDS: 15)

Özbek T. *opa* “Abla” (TÖS: 18)

Kırgız T. *apa* “Büyük hemşire, anne” (KS, 36)

Kazak T. *apa* “1. Abla, teyze, hala. 2. Anne, ana.” (KTTTS: 43)

Kazan Tatar T. *abıy* “1. Amca. 2. Dayı. 3. Ağabey.” (KzTTS: 23)

Kazan Tatar T. *apa* “Abla” (KzTTS: 21)

Başkurt T. *apa* “1. Abla, 2. Teyze, hala, 3. Yaşça büyük kadın” (BTS: 34)

Karakalpak T. *apay* “Yaşı kendisinden büyük olan kadınlara hitap tarzı, hürmetle çağırma şekli, Ana!” (KTS: 26)

Karaçay-Malkar T. *aba* 2 “1. Anne, 2. Çocuğun anne veya babasına hitap sözü *aba* 3 Anne ayı” (KMTS: 59)

Kumuk T. *apaw* “1. Yaşlı kadına saygılı hitap, nine 2. Kadın” (KuTS: 36)

² DLT'de *ayı* kelimesi için ayrıca *ağıg* ve *ayıg* kelimeleri de mevcuttur (Ercilasun-Akkoyunlu 2014, DLT: 541, 566).

³ Kelimenin Hakasçada Hak. *azıg* (ÖHTS: 60) vb. şekli de mevcuttur. *Aba* kelimesi ayrıca Hakasçada da “baba” manasında kullanılmaktadır (ÖHTS, 24).

Kırım Tatar T. *apa* “1. Abla, kız kardeş, 2. Teyze, hala” (KrTTS: 47)

Yeni Uygur T. *apa* “Anne” (YUTS: 14)

Tuva T. *ava* “Anne” (TRS: 31)

Altay T. *aba* “Baba, anne, büyük kız kardeş, amca, büyük baba, büyük babanın ağabeyi” (ATS, s. 19)

Şor T. *aba* “Baba, ata” (ŞS: 1)

Yakut T. *ağa* “1. Yaş itibarıyla büyük olan, yaşça büyük, 2. İhtiyarlamış, 3. Öz baba” (YDS: I, 6)

Çuvaş T. *apay* “1. Anne, 2. Kaynana, 3. Büyük görümce, 4. Babaanne” (ÇTS: 53)

Upa'nın Çuvaşçada, *aba*'nın Hakasçada “ayı” manasında kullanıldığını daha önce belirtmiştik. Yukarıdaki örneklerde Karaçay Malkar Türkçesindeki “anne ayı” açıklaması da *aba*'nın Karaçay Malkar Türkçesinde de bu anlamda kullanıldığını göstermektedir. Çağdaş Türk lehçelerinde “ayı” anlamında kullanılan diğer kelimelerin ise, Hakasça ve Çuvaşça dışındaki Türk lehçelerinde bazı küçük fonetik farklılıklar dışında Türkiye Türkçesindeki *ay* ile aynı olduğu görülür: Azr. *ay* (AzTS, I, 72), Trkm. *ay* (KTLS, 37), Gag. *ay* (GTS: 22), Kırg. *ayuu* “ayı” (KS 2011: 72), Kaz. *ayuw* (KTLS, 37), Başkurt Türkçesinde *ayıv* (BTS, 52), Tatar Türkçesinde *ayu* (KTTS, 32), Kırım Tatarcasında *ayuw* (KTTTTRS, 54), Kum. *ayuw* (KuTS: 55), Karaçay Malkar'da *ayü* (KMTS, 92), Özb. *ayiq* (TÖS: 56), Y.Uygur Türkçesinde *éyiş* (YUTS, 128), Hak. *aziğ* (ÖHTS: 60) vb.

Apa kelimesinin bazı lehçelerde “ayı” manasına gelmesinden yola çıkılarak Anadolu ağzlarında “emeklemek” anlamında kullanılan *apala-* fiilinin anlamının “ay gibi yapmak, ay gibi yürümek” anlamlarını vermek amacıyla *apa* isminden +*IA-* ekiyle türemiş bir kelime olduğu düşünülebilir.

Çok işlek bir ek olarak hem Türkiye Türkçesinde hem de tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde kullanılan +*IA-* ekinin yukarıda verilen anlamda bir fonksiyonla kullanılmasının lehçelerde ve Türkiye Türkçesinde tanıklanması gerekmektedir. Ekin “ay gibi yapmak, ay gibi yürümek” fonksiyonunda kullanılması için benzerlik fonksiyonunda bir “olma” bildirmesi beklenir.

+*IA-* ekinin olma bildirme veya geldiği isme dönüşme manası veren örnekleri Türkiye Türkçesinde *zayıfla-*, *şişmanla-*, *ihtiyarla-* gibi örneklerde görülmektedir. Bu örneklerdeki anlamların “... olma, ... hâline gelme” olduğu söylenebilir.

Ekin Anadolu ağzlarındaki aynı fonksiyonundan Ferdi Güzel de bahsetmiştir. Güzel, *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Yapım Ekleri* adlı çalışmasında +*IA-*'nın, adın gösterdiği duruma gelme, bir hâle dönüşme ifade eden geçişsiz fiiller türettiğini belirtir. Güzel'in verdiği örnekler arasında aşağıdaki üç fiil dikkat çekicidir (2019: 524):

çağala- “yaşlı adam çocukça hareket etmek”

galınna- “şişmanlamak”

fahırla- “fakirleşmek”

“Eski Türkçeden Günümüze +IA- İsimden Fiil Yapım Eki” başlıklı makalelerinde ekin tarihî gelişimini örneklerle değerlendiren Ali Cin ve Deniz Işık’ın ek için Eski Türkçeden ve Dede Korkut’tan verdikleri aşağıdaki örneklerde de “geldiği isim gibi olma”, “geldiği isme benzeme” anlamları açıkça görülmektedir (2020: 79-115).

arslanla- “arslanlaşmak, arslan gibi olmak” (KB, 2314)

ağığla- “ayılaşmak, ayı gibi olmak” (KB, 2311)

câsusla- “câsuslamak, câsusluk etmek” (DK, 90 -2)

irkâklâ- “erkekleşmek, kişileşmek” (EUTS, 97)

Çağdaş lehçe gramerlerinde ekin bu fonksiyonuna daha çok Sibirya grubu lehçe ve ağızlarında rastlanmaktadır. Fiğen Güner Dilek, +IA-’nın Altay Türkçesindeki durumuna değinirken ekin geldiği isim tabanlarından bir şey olma, yapma ve etmeyi anlatan fiiller oluşturduğunu belirterek *ayılđa*- “misafirliğe gitmek, misafir olmak”, *balula*- “yaralı olmak, yaralanmak” gibi örnekler verir (2022: 91, 92).

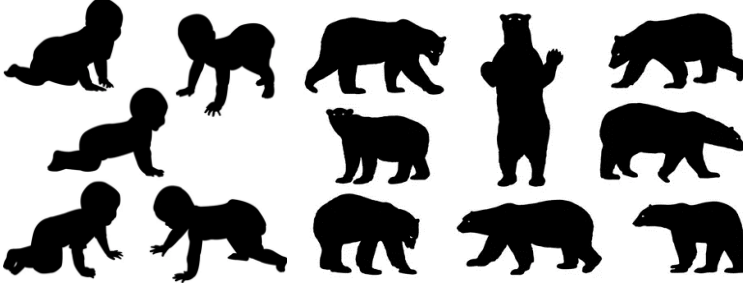
Ekin dil adlarına eklenerek o dili konuşmayı ifade eden fiiller türettiğini söyleyen Ali İlgin ise Tofacadan şu örnekleri vermiştir: *orusta*- “Rusça konuşmak”, *to’fala*- “Tofaca konuşmak”, *biratta*- “Buryatça konuşmak” (2015: 66). Aslında bu örneklerin arka planındaki anlamda da yine “önüne geldiği isim gibi olmak” manasının bulunduğu düşünülebilir. *Orusta*- gibi bir fiile “Rusça konuşmak” anlamının verilmesi, aslında konuşanın o konuşmayı yaparak “Rus’a benzediği”, “Rus gibi konuştuğu” düşüncesinden kaynaklanmış olabilir.

Çuvaşçada +IA- ekinin yanı sıra +IA_n- şeklinde de bir ek bulunmaktadır. Her iki ek de Çuvaşçada işlektir. *Upa* kelimesi yukarıda da değinildiği gibi Çuvaşçada “ayı” anlamına gelmektedir. Çuvaşça sözlükteki *upalen*- fiili ise “emeklemek” anlamındadır. Anadolu ağızlarındaki *apala*- fiili ile Çuvaşçadaki *upalen*- fiilinin anlamlarının da aynı olduğu görülmektedir. Çuvaşça kelimenin kökündeki anlamlı biçim *upa*, Anadolu ağızlarındaki fiilin kökünde kullanılan *apa*’yı da çözer niteliktedir.

Kelimenin yukarıda da değinilen anlamından ve ekin fonksiyonundan yola çıkılarak Anadolu ağızlarında “emeklemek” anlamında kullanılan *apalamak* fiilinin anlamının “ayı gibi yapmak” “ayı gibi yürümek” manalarından ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bu görüş, DLT’de, Kıpçak lehçelerinde “ayı” manası ile kullanıldığı belirtilen ve bugün yine bazı Sibirya lehçeleri ile Çuvaşçada aynı mana ile yer alan bir kelimenin Anadolu ağızlarında böyle bir kullanıma sahip olması normal midir, sorusunu akla getirmektedir. Bir başka soru ise insanın çocuğunun bir hareketine niçin ayıdan yola çıkarak bir isim taktığı meselesidir.

Cevaplamaya ikinci sorudan başlanacak olursa, öncelikle ayının bazı Türk halkları arasında özel bir yere sahip olduğunu hatırlamak gerekir. Ayı, Saha Türkleri arasında saygı duyulan hayvanlardan biridir ve onun olağan üstü nitelikleri olduğuna inanılır. Postunun yada taşı işlevinde kullanılması, safra kesesine çeşitli tedaviler için başvurulması gibi durumlar ayıyı Türkler arasında önemli kılmıştır. Hatta Soyotlar, ayının insan aklı ve zekâsına sahip olduğunu düşünürlerken Hakasların bir grubu da onun daha önce insan olduğuna inanırlar. Sahalar arasında ise derisi yüzülen ayının insana benzediği düşüncesi hâkimdir. Ayrıca Sibirya Türk halkları arasında ayının

insana veya insanın ayıya dönüşmesi ile ilgili çok çeşitli inançlar da vardır (Killi Yılmaz 2017: 32, 33). Buradan hareketle, *apala-* fiilinin çocuğun bir hareketine, ayı yürüyüşüne benzetme yapılarak ad olarak verilmesinde bir sakınca olmadığı söylenebilir.

Son olarak *Derleme Sözlüğü*'nde geçen (İncesu * Dinar -Af.) ve Tietze'nin de *apala-*'nın kökü olarak gösterdiği (Cilt 1, s. 186) “Yürümesi gerektiği halde yürüyemeyen çocuk.” anlamı ile verilen *apa*, acaba *apala-*'nın kökü olamaz mı, sorusunu da sormak gerekir. Bize göre tek bir belde ile tanımlanan bu kelime ve anlamında, kökten gövdeye bir gidişten ziyade gövdeden köke doğru bir gidiş mevcuttur. Yani *apala-*'daki “emeklemek” anlamından sonra *apa*'ya “Yürümesi gerektiği halde yürüyemeyen çocuk.” anlamı yüklenmiş gibidir.

Oğuzca olmadığı anlaşılan ve Anadolu ağızlarında yaşayan bu kelimenin yolculuğu da araştırmaya muhtaçtır. Bununla birlikte Anadolu ağızlarında bu kelime benzeri Oğuzca olmayan pek çok unsurun varlığı da bir gerçektir. Anadolu ağızlarının Türkçenin çeşitli problemleri meselelerin çözümünde ne derece önemli bir saha olduğu bugün artık kabul görmüş durumdadır. Anadolu'ya göç ile gelen çeşitli Türk boyları ve bu boyların göç zamanları, boylar arası karışmalar, Moğol istilası vb. unsurlar bu tarz soruların cevabında araştırmacılara yardımcı olmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz *apala-* fiili hakkındaki düşüncelerimiz Çuvaşçadan da yardım alarak Anadolu ağızlarında kullanılan bir kelimenin etimolojisine yönelik bir çözüm denemesidir. Kelimenin Anadolu'da ne zamandan beri kullanıldığı ve ne zaman bu manayı kazandığının tarihlendirilmesi çok kolay görünmemektedir. Son olarak Çuvaş-Kıpçak ve Çuvaş-Oğuz dil ilişkilerinin ne derece önemli olduğunu bir kez daha vurgulamak gerekir.

Kaynakça

- ALTAYLI, Seyfettin (2018). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu. (AzTS)
 ARIKOĞLU, Ekrem (2005). *Örneklili Hakasça Türkçe Sözlük*, Ankara: Akçağ. (ÖHTS)
 BAYRAM, Bülent (2019). *Çuvaş Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu. (ÇTS)
 CAFEROĞLU, Ahmet (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Türk Dil Kurumu. (EUTS)
 CİN, Ali; IŞIK, Deniz (2020). “Eski Türkçeden Günümüze +la- İsimden Fiil Yapım Eki”. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 10: 79-115.
Derleme Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu.
 ERCİLASUN, Ahmet Bican; AKKOYUNLU, Ziyat (2014). *Divânu Lugâti'-Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

- GAYDARCI, G.A.; KOLTA, E.K.; POKROVSKAYA, L.A.; TUKAN, B.P. (1991). *Gagavuz Türkçesinin Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı. (GTS)
- GTDS: *Gadimi Türkmen Dilinin Sözlüğü* (2013). Aşgabat.
- GÜNER DİLEK, Figen (2022). *Altay Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- GÜRSOY NASKALI, Emine; DURANLI, Muvaffak (2019). *Altayca Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu. (ATS)
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* (1991). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. (KTLS)
- ILGIN, Ali (2015). *Tarihi Karşılaştırmalı Tofa (Karagas) Türkçesi Biçim Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- KİLLİ YILMAZ, Gülsüm (2017). “Saha Türkçesinde Ayı İle İlgili Örtmece Söz Varlığı”. *Türkbilig*, 33: 25-56.
- KOÇ, Kenan; BAYNİYAZOV, Ayabek; BAŞKAPAN, Vehbi (2021). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu. (KTTS)
- Kutadgu Bilig İndeks* (1979). (Haz.: Kemal Eraslan, Nuri Yüce, Osman Fikri Sertkaya). İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- MUZAFAROV, R.; MUZAFAROV, R. (2018). *Kırım Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu. (KrTTS)
- NECİPOVİÇ NECİP, Emir (2013). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu, Ankara. (YUTS)
- ÖNER, Mustafa (2014). *Türkçe-Tatarca Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- ÖNER, Mustafa (2015). *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- ÖZŞAHİN, Murat (2017). *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu. (BTS)
- PEKACAR, Çetin (2011). *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu. (KuTS)
- PEKARSKİY, Edouard (1945). *Yakut Dili Sözlüğü*. C. 1, İstanbul: Türk Dil Kurumu. (YDS)
- PEKARSKİY, E. K. (1959). *Slovar Yakutskogo Yazıka*. Leningrad. (SYY)
- TANNAGAŞEVA, Nadejda N. K.; AKALIN, Şükrü Halûk (1995). *Şor Sözlüğü*. Adana: Çukurova Üniversitesi. (ŞS)
- TAVKUL, Ufuk (2020). *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu. (KMTS)
- TDDS *Türkmen Dilinin Düşündürümlü Sözlüğü* (2016). Aşgabat: Türkmen Döwlet Neşiriyat Gullugu.
- TEKİN, Talat (1995). *Orhon Yazıtları*. Ankara: Simurg.
- TENİŞEV, E. R. (1968). *Tuvinsko-Russkiy Slovar*. Moskva. (TRS)
- TIETZE, Andreas (2002). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*. İstanbul: Simurg.
- TOPARLI, Recep; VURAL, Hanifi; KARAATLI, Recep (2003). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- UYĞUR, Ceyhun Vedat (2019). *Karakalpak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu. (KTS).
- ÜNLÜ, Suat (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim.
- YEGOROV, V.G. (1964). *Etimologičeskiy Slovar’ Çuvaşskogo Yazıka*. Çeboksarı.
- YUDAHİN, K.K (2011). (KS) *Kırgız Sözlüğü* (Çev. Abdullah Taymas). Ankara: Türk Dil Kurumu. (KS)